

Трудности ценностно-ориентационного самоопределения лиц, психологически тяготеющих к бедности, заключаются в избегании общественной активности, отказе от постижения смысла жизни, переживании социальной неуверенности. Особо ошутима недостаточная осмысленность жизненных целей. Признание духовности как ценности не дифференцирует людей в зависимости от уровня их тяготения к бедности. Понимание нравственно-этического смысла духовности общепринято, но не вполне конкретно, а религиозного – более четкое, но менее значимое.

Ключевые слова: духовность, ценностные ориентации, самоопределение, психологическое тяготение к бедности, жизненные цели

Spirituality in the context of value-orientation self-determination of individuals, who are psychologically inclined towards poverty. Vasiutynskiy Vadym Oleksandrovych. Difficulties of value-orientation self-determination of individuals, who are psychologically inclined towards poverty, are in avoiding civic activities, refusal to grasp the meaning of life, the experience of social insecurity. Particularly noticeable is the lack of understanding life goals. The recognition of spirituality as a value does not differentiate people based on their level of inclination towards poverty. Understanding the moral and ethical sense of spirituality is generally accepted, but not quite specific, and religious one is clearer but less significant.

Key words: spirituality, value orientations, self-determination, psychological inclination towards poverty, life goals

УДК: 27-42+37.015.3:005.32:001

Є. П. Верещак

ДУХОВНО-ХРИСТІЯНСЬКІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ІНТЕРЕСІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Статтю присвячено деяким підходам та принципам активізації когнітивно-розвивального, духовно-морального і мотиваційно-поведінкового потенціалу учнів молодшого шкільного віку. Зроблено спробу на основі уточненої парадигми „Християнство” сформулювати концепцію творчо-діяльній моделі єдності учня-вчителя-психолога (душеопікуна) всередині „трикутника”: сім'я-школа-церква. Апробовано метод зворотнього зв'язку між досліджуваними і експериментатором (він може бути використаний шкільним психологом, вчителем, вихователем або душеопікуном), спрямованого на виявлення в учнів прихованих інтересів та на поглиблення когнітивно-розвивальної активізації школярів, розкриття їх внутрішнього світу-відкритості, довіри, щирості, потреби ділитися з дорослим найпотемнішими думками.

Ключові слова. Молодші школярі, становлення інтересів, феномен „трикутника”, активізація особистості, духовно-християнські передумови,

парадигма „Християнство”, духовність, християнська духовність, християнська етика.

Актуальність. З свідомості підростаючої особистості нині вимиваються духовно-моральні цінності, розумні помисли і вчинки. Руйнація духовної моральності відбувається вже не через заборони зверху, а через вседозволеність, псевдокультуру, тотальну розпущеність індивіда, соціуму, частини суспільства. Наукові дослідження, досвід, саме життя свідчать, що навіть найпріоритетніші знання не компенсують брак моральності, чесності, доброчинності, богоодухотвореності.

Постановка проблеми. В даній роботі ми будемо виходити як з наукових позицій, так і з психолого-педагогічного досвіду. Питання становлення інтересу молодших школярів спробуємо висвітлити через призму *трикутника*: сім'я – школа – церква.

Узагальнюючи досягнення класичної європейської педагогіки, Ш.О.Амонашвілі надає великого значення працям і школам вітчизняних діячів науки і культури: К.Д. Ушинського, Л.М. Толстого, С.Т. Шацького, А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського та ін. Вчений підкреслює важливість їх теоретичної і практичної спадщини у формуванні й становленні у дітей інтересів до знань, умінь і навичок. За К.Д.Ушинським основним рушієм «учіння є усвідомлення учнем свого обов'язку, – пише Шалва Олександрович, – в якому він знайде обґрунтування своїх вольових устремлінь, конкретні спонукання для подолання труднощів» [1, с. 123]. Але оскільки «учіння є розумова праця, дитина часто буде уникати його тягар і тому знадобляться, окрім усвідомлення обов'язку, й інші підкріплення та спонуки, серед яких можна назвати і збудження інтересу, і цікавість (особливо на початковому етапі навчання), і примус» [там само].

Проблемою інтересів плідно займалися такі відомі вчені, як: Ш.О. Амонашвілі, Ю.З. Гільбух, А.К. Дусавицький, О.Г. Ковальов, Я.Л. Коломинський, Г.С. Костюк, В.А. Крутецький, Г.О. Люблінська, В.С. Мухіна, Т.С. Назарова, О.М. Раєвський, Г.І. Шукіна та ін. Разом з тим, дане питання й понині залишається для психологічної науки і педагогічної практики складним і недостатньо дослідженим, оскільки постійно зазнають змін вимоги до знань, умови освіти, організаційно-дидактичні можливості, сам навчально-виховний процес студентів та учнів і, зрештою, інші сьогоденні батьки, чиї діти поповнюють навчальний заклад. Інші й педагоги зустрічають своїх вихованців.

„Інтерес – це пізнавальне ставлення людини до навколишнього, до якоїсь його сторони, до певної галузі, в яку людина хоче проникнути глибше” (Г.О. Люблінська). З таким визначенням можна погодитися, додавши, що інтерес індивіда – то є продукт його когнітивно-розумової діяльності, спрямований не лише зовні, але й в середину його самого. Це його, індивіда, мислительно-рефлексивний механізм, почуття, переживання, воля, любов, віра, впевненість, сумніви тощо. Тобто інтерес має досить чітко виражену об'єкт-суб'єкту природу, спрямовану як зовні особистості, так і в середину її самої.

Мета дослідження. Здійснити психологічний аналіз сучасного стану ідей, концепцій і тенденцій, що знайшли своє відображення в наукових розробках психологів та практичних знахідках вчителів, вихователів, душеопікунів, спрямованих на оптимізацію навчально-розвивального та духовно-морального життя молодшого школяра і його соціального довкілля.

Ці обставини викликають потребу: виявити в молодших школярів стартові параметри їх когнітивно-розвивального, мотиваційно-чинникового та духовно-морального потенціалу; подати стимульно-дослідницький матеріал (СДМ) опитуваним таким чином, аби: повніше розпізнати і „виудити” загальнопсихологічні та учбово-пізнавальні потреби, інтереси, нахили, устремління тощо; спрямувати СДМ в русло, яке б слугувало одночасно психодіагностичним засобом і психопрофілактичним ефектом для молодших школярів в їх особистісно зорієнтованому „проживанні” цього нелегкого періоду шкільного життя; сприяти у співпраці з педагогами підвищенню в учнів рефлексивно-емоційної культури і когнітивно-духовної перспективи.

Результати теоретичного та експериментального дослідження. Молодше школярство (6-10 років) – це період вікової сензитивності, яка характеризується високою пластичністю психіки, гнучкістю її психомоторики, очікуваністю і сприймальністю нового, незвичного, цікавого. А ще – динамічністю інтересів, захопленістю, високим рівнем працелюбства, допитливістю, непосидючістю тощо. Разом з тим, для даного періоду дитинства властивими є розчарованість, різке зниження потреб при їх незадоволенні, обіди, котрі можуть детермінуватися неадекватною поведінкою, притворством, схильністю до відволікання уваги на уроці ровесників, неконтрольованими витівками, златними вивести з рівноваги навіть досвідченого педагога. Але неадекватна поведінка дитини – то, часто, виклик фальші, неправді, лицемірства, подвійній моральності, зраді дорослого. Разом з тим, дитяча душа відкрита усьому прекрасному, щирому, чесному, доброму, духовому, світлому.

Аби убезпечити дорослу і неповнолітню людину від гріховного, ризикованого, злого, трагічного необхідно так перебудувати роботу вихователів, вчителів і, особливо, психологів, а через них і батьків, щоб в основі навчальної, виховної та корекційно-розвивальної роботи лежали духовні цінності: «любов, радість, довготерпіння, добрість, милосердя, віра, лагідність, стриманість» [Гал. 5:22-23].

Уточнення стартових понять. Нагадаємо деякі стартові поняття, що є ключовими у викладці даного матеріалу. *Інформаційний простір*, в якому перебуває нині суспільство, будемо розуміти не лише як систему сучасних інформаційно-технологічних засобів, але й як весь потік відомостей про “навколишній світ, процеси, які в ньому відбуваються, про події, ситуації ... діяльність, що їх сприймає людина та інші системи” [12, с. 293].

Одним з ключових компонентів духовно-християнської моральності є, звичайно, саме поняття «духовність». Останнім часом по різному його тлумачать. Ми ж, вслід за В. Далем, під поняттям «духовний» розуміємо „все, що відноситься до Бога, Церкви, віри”. В поняттях „духовний” і „дух” - корінь спільний. Отже, „Бог є Дух” [Ів. 4:24]. „Духовність починає проявлятися, – пише

автор „Християнської етики” Т.В.Саннікова, – після духовного відродження, добровільного примирення людини з Богом” [11 с. 220]. *Духовність* вклучає в себе розвиток внутрішнього життя, інтуїції, бачення, – пише далі Т.В.Саннікова.– Людина духовна розуміє, що говорить їй *Дух Святий*... А бездуховна людина, обтяжена іншими думками і шкідливою практикою, не може розуміти, що говорить Дух Святий [там само, с. 221]. В нашій інтерпретації *духовність* - це спілкування людини з Творцем, Який міняє індивіда через *каяття, пробудження совісті, молитву, систематичне дослідження Святого Письма, терпіння*... Це внутрішня наповненість людини високоморальними чеснотами, благородними почуттями, переживаннями за себе і за ближнього. „*Духовна* основа людини – це її внутрішня особа. *Духовність* – це не продукт культури, що нав'язаний людині ззовні...”, – пише професор М. Савчин [10, с. 79]. І далі: „Людина, що звертається до Бога, здатна розірвати егоцентричне коло абсурдного, обмеженого смертю індивідуального життя, надати йому високого сенсу. *Духовність* – це порив душі людини до вищого, ідеального, позаземного” [там само, с. 81].

Потребує переосмислення і парадигма «Християнство». Адже «православ'я – один з напрямів християнства, який існує у ньому поряд з католицизмом і протестантизмом, – відіграло значну роль у формуванні свідомості українського народу» – пише Р.А. Арцишевський [2, с. 33–34]. Але між тим, ЗМІ останню гілку просто ігнорують.

Разом з тим, «Релігія (тобто все християнство – С.В.) часто служила своєрідною підтримкою для слабких, скривджених, нещасних, хворих людей. Так, коли людина занедужує, то передусім вона звертається до лікаря. Але якщо медицина безсила й людині немає на що сподіватися, то нерідко надію їй дає віра в Бога. Їй позбавляти її цього останнього оперття, не запропонувавши нічого взамін, було б просто несправедливо [там само]. І далі: «Культурна людина ніколи не дозволить собі ображати почуття віруючих, зневажливо ставитися до їхньої віри. Адже у кожної людини може бути щось своє, дороге їй близьке тільки їй, але незрозуміле іншим, і ніхто не має права перешкоджати їй вірити» [там само].

Духовну сутність парадигми і поняття «Християнство» уточнює відомий в світі його апологет М. Водневський [7]. «Християнство – не комерційна чи громадська організація. Християнство – це Христос в серцях віруючих. Християнин – це спасений Христом грішник, викуплений Його пречистою кров'ю, а християнство – життя цих людей» [там само, с. 18].

А реалізовує людина свої духовні потреби і почуття в Церкві. Бо Церква – це установа від Бога спільність людей, об'єднаних ... вірою, законом Божим, священнопочатком і таїнствами [3, с. 778]. Отже, святогосподнє таїнство може відбуватися будь-де – в молитовному домі, в сім'ї, в школі, на природі тощо.

Пристаючи до викладки експериментальної частини матеріалу зазначимо, що тенденція втрати інтересу учнів до навчальних предметів вже з молодшого шкільного віку за останні 25-30 років зберігається і понині. І незалежно від досягнень НТП, зміни державно-політичного устрою, рівня навчально-дидактичної забезпеченості школи [5, 8, 9, 14]. Так, в наш час „у 30–

40% першокласників, – стверджує шкільний психолог Алла Гусак, – до закінчення навчального року значно знижується інтерес до школи” [8, с.108]. Де ж шукати вихід, якщо вже й для наймолодших вихованців школи вона і той зміст освіти, що її наповнює, втратили для значної частини дітей свою романтичність, привабливість, а відтак і особистісно зорієнтовану перспективу?

Свого часу нами проведено дослідження підлітків з однобічною учбовою спрямованістю (ОУС), тобто школярів, у яких здібності, нахили, інтереси, захоплення спрямовані на один якийсь предмет або декілька споріднених. У таких „дисидентів” шкільної освіти „одна, но пламенная страсть” [5]. Нами описано типи і відповідні психологічні портрети учнів з ОУС по всіх предметах, окрім одного – *християнської етики*, оскільки такий предмет в той час і на поріг не пускали. Нині ж педагоги самі не поспішають братися за викладання цього Богоугодного предмету. Надто тонка моральна справа.

Саме з цієї причини вчителі молодших класів потішаються, що з не обов’язкового компоненту освітньої програми (логіка, евристика, поетика) можна щось підібрати зручніше. Але тим благороднішими є рішення вчителів, які переступають цю світську незручність чи сором’язливість. „Бо хто буде Мене і Моєї науки соромитися в роді цім перелябнім та грішнім, того посоромиться також Син Людський, коли прийде у славі Свого Отця з янголами святими” [Марк 8:38].

Виходячи з цих міркувань, вчителька молодших класів ЗОШ № 1 м. Вишгорода Київської області В.І. Михайлюк, пройшовши необхідне стажування в одній із християнських церков, вибрала саме цей предмет – *«Християнська етика в українській культурі»*. Я відвідав різні уроки Валентини Іллівни. Особливо піднесення враження викликає щоденний початок занять хоровою молитвою дітей «Отче наш». В.І. Михайлюк – вчителька досвідчена, з великим педагогічним стажем, багатим духовно-моральним внутрішнім світом віруючої людини. Її люблять і шанують діти, їхні батьки, прабатьки, колеги. Уроки вона проводить легко, розкуто й привабливо для вихованців. Християнську етику Валентина Іллівна викладає вже 7 років.

Набираючи дітей до першого класу, Валентина Іллівна домовляється з батьками під розписку про те, що вони не заперечуватимуть аби їхня дитина вивчала християнську етику. Всі батьки дають згоду, навіть ті, хто сповідують іншу релігію. За браком друкарської площі, ми не можемо представити розроблений спільно з нею сценарій цього уроку.

До речі, Валентина Іллівна єдина з 41 вчителів молодших школярів райцентру доносить до свідомості дітей цю духовну істину. Окрім уроків, досвідчена вчителька ретельно готується разом з вихованцями, вчителем музики до проведення творчо-християнських свят, запрошуючи на них батьків, бабусь, дідусів, інших членів родини. Духовний пафос нагадує на таких вечорах святкування великої християнської родини. Так, на *Стрітіння Господнього* Валентина Іллівна, привітавши дітей, гостей, колег з цим святом, прочитала рядки Святого Письма, які мають до нього пряме відношення [Лука

2:25-35]. Водночас, на цьому ж святі (15 лютого) вчителька спільно з викладачем музики П.К. Посидником підготувала урочисту частину проводів зими. Дорослі з цікавістю і вдячністю спостерігали за тим, що відбувалося в класі з участю їх дітей. На їх обличчях світилася любов, радість, мир, Богоодухотвереність.

Аби з'ясувати когнітивно-розвивальний потенціал молодших школярів та учнів 5-х класів, автором проведено в трьох школах дослідження (N=324, з яких хлопців N=171, дівчат N=153). Дослідження проводилося за нашою традиційною методикою тестових завдань-відповідей в школах м. Вишгород Київської області: ЗОШ № 1 (травень 2012 р), гімназії «Інтелігент» (січень 2013 р.) та ЗОШ № 12 м. Євпаторія АР Крим (вересень 2012 р.).

Відповіді досліджуваних на тест-завдання побудовано таким чином: «так» – «+», «не знаю» – «0», «ні» – «-». Результати див. в таблиці 1.

Таблиця 1

Система деяких загальнопсихологічних
інтересів молодших школярів та учнів 5-х класів (у %)

№ п/п	Зміст завдання	Хлопці			Дівчата		
		+1	0	-1	+1	0	-1
1	Я дуже люблю заняття в школі	69,5	13,3	17,2	67,7	24,3	8,0
2	А я – виконувати домашні завдання	74,2	9,2	16,3	73,0	6,7	20,3
3	Я – письмові роботи	59,8	3,7	36,5	65,2	4,5	30,3
4	Я – розв'язувати складні задачі	56,4	16,8	26,8	57,5	3,8	38,7
5	А – я легкі	49,1	14,6	36,3	57,1	15,7	32,6
6	Я – ніяких, але мушу, тому що... (закінч речення*)	50,0	10,5	39,5	37,2	11,4	51,4
7	Люблю читати книги про природу	63,8	16,3	19,9	77,4	11,9	10,7
8	А я - про море і моряків	52,3	19,3	28,4	44,2	11,6	44,2
9	Мені найбільше до вподоби книги про техніку	63,6	9,4	27,0	27,6	6,9	65,5
10	А мені – про війну	60,2	8,8	31,0	17,2	9,7	73,1
11	Я люблю читати християнську літературу	58,6	8,1	33,3	36,6	14,6	48,8
12	А я - люблю читати книги про гори	42,6	19,8	37,6	49,0	8,4	42,6
13	Я – про мандрівників	54,6	15,5	29,9	67,1	6,8	26,1
14	А я про все, тільки не проте, що задають в школі	59,9	9,4	31,2	32,6	9,5	57,7
15	Я найбільше люблю комп'ютерні ігри	70,4	7,2	22,4	50,0	8,9	41,1
16	Я ще люблю фізичну працю, а на інше у мене не вистачає часу	64,3	10,2	25,5	51,6	8,8	39,6

*Змістовну частину відповідей на цей тест-завдання див. в табл. 2

Таблиця 2

Якісні показники потреб та інтересів молодших школярів і п'ятикласників, побудовані на прикладі відповідей на запитання № 6 в таблиці 1

Відповіді опитуваних	
Хлопці	Дівчата
Тому що потрібно працювати напружено	Щоб не одержати погану оцінку
Бо зароблю „1” бал	Тому, що люблю відпочивати
Тому що потрібно вчити все, що задають на уроках	Тому, що мене не пускають на додаткові заняття з англійської, на танці і малювання
Щоб набратися розуму	Тому, що не вистачає часу на вправи з художньої гімнастики
Знання потрібні різні	Бо не бажаю псувати успішності з решти предметів
Щоб були хороші оцінки	
Бо вчителька поставить погану оцінку	
Слід працювати над собою	

Отримані результати додаткових пояснень не потребують. І хоча відповіді опитуваних по жодному запитанню не досягли 100%, але в цілому потенціал їх пізнавальної активності і моральної відкритості достатньо високий. Викликає деякий подив той факт, що інтерес учнів до християнської літератури значно вищий у хлопців (58,6%), ніж у дівчат (36,6%).

Висновки і перспективи подальшого дослідження.

1. Учня, навіть педагогічно запусченого, зі школою можна пов'язувати інтерес до вчителя, предмету, прихильність до сприятливого морально-психологічного клімату, духовно-етичної аури в класі.

2. Християнська стика – це духовно-моральний інструментарій, який згуртовує, здружує, викликає повагу, толерантність, любов як між дітьми, так і між ними та дорослими.

3. В початковій школі ще не пізно створити умови, в яких учні могли б розкривати, проявляти і розвивати свої задатки, здібності, когнітивно-наукові і практичні інтереси, поглиблювати цілісну пізнавальну активність, корегуючи особистісно зорієнтовану навчальну спрямованість в будь-якій діяльності.

4. Оскільки навіть найпроблемніші батьки дітей і молодших школярів ще не розлюбили своїх чад, то вони потенційно готові прислухатися до слушних порад педагогів, психологів, вихователів, співпрацювати з ними, сприяти формуванню і становленню інтересів підростаючого покоління, переймаючись спільною для всіх турботою, радістю і перспективою досягнень соціально-схвалювальних результатів.

5. Найпершою ознакою пробудження у молодших школярів когнітивно-розвивальних і духовно-моральних інтересів є їх зростаючі запитання до дорослих. Інтегруючи зусилля своїх знань, духовно-християнські практики, вчителі, батьки, психологи, душеопікуни спроможні створити таку атмосферу у середині «трикутника» (сім'я – школа – церква), яка дозволила б

підпорядкувати наміри дорослих науковим напрацюванням, високій загальнолюдській культурі і волі Творця.

Література

1. Амоношвили Ш.А. Воспитательная и образовательная функция оценки учения школьников. – М.: Педагогика, 1984. – 297 с.
2. Арцишевський Р.А. Світ і людина : підручник для 8-9 класів. – Київ-Ірпінь: Перун, 1996. – 446 с.
3. Библийская энциклопедия. – М.: Терра – Terra, 1991. – 902 с.
4. Верещак Є.П. Проблема становлення та розвитку духовної складової когнітивного потенціалу школярів / Становлення сучасної парадигми психологічної діяльності когнітивного розвитку учнів: монографія / за ред. С.А. Гончаренко, Л.О. Кондратенко. – К., 2012 – С. 97–117.
5. Верещак Є. П. Учні з однією навчальною спрямованістю в контексті диференційованого навчання / за ред. Ю.З. Гільбуха. – К., 1994. – 64 с.
6. Верещак Є.П. Філософсько-християнські цінності і проблема розвитку духовного потенціалу особистості / Наукові записки Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – К., 2009. – Вип.37. – С. 102–116.
7. Водневский Н. Хочу знать. Свет на Востоке, 1991. – 422 с.
8. Гусак А. Позитивне ставлення до навчання. Робота психолога з батьками/ Психолог. – 2012, червень 11-12 (491-492). – С. 108–112.
9. Рабочая книга школьного психолога / под ред. И.В. Дубровиной. – М. : Просвещение, 1991 – 303 с.
10. Савчин М.В. Духовний потенціал людини: монографія. – Вид. 2-ге, перероблене й доповнене. – Ів.-Франківськ: Н.В. Місто, 2010. – 508 с.
11. Санникова Т.В. Христианская этика: учебное пособие 5-6 классы. – Одесса, 2004. – 260 с.
12. Словник іншомовних слів / за ред. О.С. Мельничука; УРЕ АН Української РСР. – К., 1975. – 775 с.
13. Християнська етика і педагогіка: статті та уроки. – Острого, 2000. – 311 с.
14. Шумакова Н. Б. Возраст вопросов. – М. : Знания, 1990 – 80 с.

Статья посвящена некоторым подходам и принципам когнитивно-развивающего, духовно-морального и мотивационно-поведенческого потенциала учеников младшего школьного возраста. Сделана попытка на основании уточненной парадигмы „Христианство” сформулировать концепцию творческо-деятельностной модели единства ученика-учителя-психолога (душепечителя) внутри „треугольника”: семья-школа-церковь. Апробировано метод обратной связи между испытуемыми и экспериментатором (он может быть использован школьным психологом, учителем, воспитателем или тем же душепечителем), направленного на выявление в учащихся скрытых интересов и на углубление когнитивно-развивающей активизации школьников, раскрытия их внутреннего мира-открытости, доверия, искренности, потребности делиться со взрослыми даже сокровенными мыслями.

Ключевые слова. Младшие школьники, становление интересов, феномен „треугольника“, активизация личности, духовно-христианские предпосылки, парадигма „Христианство“, духовность, христианская духовность, христианская этика.

The article is dedicated to some approaches and principles of developing-cognitive, spiritual-moral and motivational and behavioral potential of pupils of primary school. It was made an attempt to clarify paradigm "Christianity" to form concept of creative-active model of unity of pupil-teacher psychologist(counselors) inside of "triangle": family-school-church. Approved method of feedback between examined and experimentalist (it can be used by psychologist, teacher, educator and counselor), directed to discovering in pupils vested interests, and deepening of developing-cognitive activation of pupils, opening of their inside world-openness, trust, sincerity, necessity of sharing with adults by deepest inner thoughts.

Keywords: pupils of primary school, formation of interest, phenomenon of «triangle», activation of personality, spiritual-moral background, paradigm "Christianity", spirituality

УДК: 159.923

Н.Д. Володарська

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Проблеми розвитку духовності особистості полягають в площині новоутворень певного вікового періоду, моральних переконань, системи світоглядних орієнтацій. Важливими в цьому процесі є соціокультурні фактори, які впливають на становлення і втілення особистого життєвого смислу. Особливого значення набуває психологічна підтримка, спрямована на оволодіння особистістю духовними смислами життя, духовне вивіщення, захист власної світоглядної позиції. Психологічна допомога спрямовується на активізацію відповідальності особистості за втілення власних моральних переконань. В навчальних закладах таку підтримку надають практичні психологи.

Ключові слова: духовність, світоглядні орієнтації, самовизначення, життєві смисли.

Постановка проблеми. Кожен віковий період має стартові обставини, які в майбутньому можуть привести до новоутворень психосоціального розвитку: моральних переконань, Я-концепції, системи світоглядних орієнтацій та інших. Ці новоутворення можуть відбутися за певних соціальних умов, які забезпечують розвиток духовності особистості. Духовність розглядається як багатовимірна внутрішньо притаманна (на рівні стійкої потреби) людині